

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 1 Fylke: Østfold.
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: Rakkestad.
 Emne: Ard og plog. Bygdelag:
 Oppskr. av: J.H.Olsen-Smedal. Gard:
 (adresse): Rakkestad. G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Ard og plog.

1. Det er brukt bare plog i Rakkestad.
2. Jordsmonnet i Rakkestad er for det meste leirjord, hvor arden passer mindre godt, og det er sikkert at arden tidlig ble fortrent av plogen.
3. Først var det vanlig aa hakke opp radene med grev naar en satte poteter, men senere ble brukt en vanlig plog, og nu brukes mest hyppeplog.
 Forskjellen mellom ard og hyppeplog er den at hyppeplogen har to veltefjøl, og derfor legger jorda fra seg til to sider.
5.
6. Draget til plog og harv heter skoklar. Det brukes alltid i flertall, men den enkelte trekkstang heter skokkel. Tverrtreet som skoklene er festet i, kalles hommel.
7.
8.
9. Ordet ard er ikke brukt om harvtyper.
10.
11.
12.

2

13. Det brukes brukes bare moderne fabrikk -
smidde ploger naa. Stort sett saa kan en vel si at
skillet mellom de gamle hjemmegjorte plogtypene og
de mere moderne ligger omkring 1850. Paa de større
gaardene i bygda var nok forandringen skjedd lenge
før ogsaa. Den Falkenstenske plog ble brukt paa mange
gaarder allerede omkring 1800.

De eldre plogene ble for det meste laget
av bygdas egne haandverkere. Det var jo nesten like-
saa mye snekkerarbeid paa dem som smedearbeid. En del
ble nok kjøpt fra andre steder ogsaa.

Hvor mye folk betalte for de gamle plo-
gene, er ikke saa lett aa si. Prisene kunne nok variere
en del. Jeg har hørt at i tiden omkring 1830 kunne en
faa kjøpt en av disse gamle plogene til en pris av
kr. 20-30 omregnet i vaar mynt til normal kurs, men jeg
vil ikke garantere for at den er helt riktig.

14. Det er mulig at ploger av den typen
som staar paa fig. 8, har vært brukt her i bygda, for
jeg saa en slik ^{paa} en gaard for ca. 50 aar siden, men den
hadde ikke vært brukt i manns minne, og det kan jo
tenkes at den var innført fra en annen bygd ogsaa.

De plogene som ble brukt her i første
av det 19. aarhundre og enda lenger tilbake, hadde mer
likhet med fig. 11 med den forskjell at styret var
lenger og mer liggende. Veltefjøla var vridd, og baade
den og saalen var av jern. Slike gamle ploger har lig-
get henslengt paa gaardene tilfor ikke saa lenge
siden, men naa er det visst ingen igjen.

15. Det kunne nok være nødvendig aa rens-
ke veltefjøla av og til, men aa ha for haanden en
særskilt spade eller en øks til det bruk ble visst

ikke brukt.

16. Naar en kjørte plogen tilbake, var det vel vanlig aa velte den over paa den siden hvor veltefjøla var.

17. Ingen av de gamle plogene jeg har sett, hadde kloss paa aasen for aa løfte plogen opp fra jorda naar en kjørte den tilbake.

18. Saa vidt jeg vet, har det bare vært brukt høyreploger her i bygda. Jeg har iallfall ikke sett noen annen sort.

19. De gamle plogene hadde ikke bigsel med bredde- og dybderegulator, saa plogfurens bredde og dybde maatte plogkaren ta ved manøvrering av plogen. De hjemmegjorte plogene som var i bruk inn- til et godt stykke ut i annen halvdel av forrige aarhundre, hadde gjerne bredderegulator, men ikke dybderegulator. Stillbar dybderegulering ved hjelp av slepsko eller hjul er en nyere oppfinning som er kommet med de engelske og amerikanske plogene.

Plogfurens dybde kunne vel være

15-20 cm

20. Jeg antar at de gamle plogene alltid var utstyrt med ristill. En plog uten ristill ville vært upraktisk i den stive leirjorda som en har paa de fleste gaardene her i bygda.

21. En plog som bare besto av en ristill har aldri vært brukt her. Jeg har iallfall ikke sett noen.

22. Inntil for bare noen faa aar siden var det vanlig aa kjøre plog og harv paa en treskoning til og fra akeren, og mange gjør det framleis.

23. Som før nevnt, skal Falkensten-plogen være brukt paa enkelte av de større gaardene i bygda. Veltefjølå var av tre med jernbeslag. Jeg har ogsaa hørt at den var helt av jern. Begge dele kan vel være riktig, for-saa vidt jeg vet-hadde de første plogene av den typen jernbeslaatt veltefjøl av tre, mens en senere gikk over til å lage den av bare jern.

Den saakalte Värmelands-plog skal ogsaa ha vært brukt her.

De senere hjemmegjorte plogene har vært etterligninger av disse to typene med enkelte forbedringer.

I Rakkestad brukes ordet plog om det redskap som velter jorda til en side. Ja, en sier jo ogsaa hyppeplog, skjønt den velter jorda til to sider.

I ordet ard uttales -rd med tykk l. Plog uttales plau med tykk l. Ordet ard er hankjønn i bygdemaalet.

1422

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING